

STILISTICA LITERARĂ ȘI LINGVISTICA

DE

ACAD. TUDOR VIANU

Studiile despre stilul operelor literare au dobândit o anumită dezvoltare în mișcarea științifică mai nouă a țării noastre. Tot mai numeroși sînt cercetătorii care se simt atrași de investigarea, cu metode științifice, a mijloacelor de limbă prin care scriitorii de opere frumoase, adică artiștii cuvîntului, exprimă concepțiile lor despre lume, sentimentele și viziunile lor. Motivele acestei orientări a studiilor de limbă care, prin contribuțiile amintite aici, completează pe acele consacrate cercetărilor de lingvistică generală, de lexicografie, de gramatică, de istoria limbii, trebuie căutate în acea aspirație către măiestria artistică, la rîndul ei caracteristică pentru îndrumările mai noi ale culturii noastre. O dată cu revoluția culturală, arta a dobândit un nou conținut. Au apărut în operele artei și, prin urmare, și în acele ale literaturii, noi idei, noi tendințe, o nouă atitudine față de lume și societate, prin care toate acele opere să poată lucra ca factori ideologici de seamă în dezvoltarea noii orînduirii. A fost însă un timp în care atenția pentru crearea noului conținut al artei nu s-a însoțit, în suficientă măsură, cu preocuparea de a-l ridica pe planul expresiei lui artistice. Au rezultat de aici două neajunsuri. Mai întii, noul conținut s-a menținut uneori în formele lui generale, șablonizate. În locul unui artist literar care gîndește și simte în mod personal și adînc noul conținut, a putut fi semnalat publicistul capabil să exprime idei și tendințe generale, dăr nu să le dea și întruparea lor artistică. Acolo însă unde, în locul unei creații individuale de artă, întîmpinăm numai expresia generalizată a anumitor idei și tendințe, lucrarea literară este lipsită de acea căldură comunicativă, care alcătuiește rațiunea puterii și influenței ei asupra spiritului public. S-a cerut atunci mai multă măiestrie în operele literaturii mai noi. Le revine artiștilor literari

rolul de a înălța operele lor pe un plan mai înalt al măiestriei. Știința nu poate face altceva decât să secundeze lucrarea artiștilor, studiind procedeele măiestriei în operele scriitorilor români și străini, mai vechi și mai noi, nu pentru a le recomanda scriitorilor actuali, căci aceste procedee fiind individuale, ele nu se pot transforma în maxime cu aplicare universală, dar pentru a crea acea atmosferă de cultură prielnică urmării problemelor de expresie artistică, din care și artiștii cuvîntului pot trage un folos. Atunci cînd știința stilistică va arăta, prin numeroase cercetări particulare, în ce chip marii scriitori au folosit instrumentul obștesc al limbii naționale pentru a da plămuiți artistice pline de originalitate, de forță și căldură, este probabil că mulți dintre scriitorii zilelor noastre vor înțelege mai bine felul problemelor pe care trebuie să le rezolve operele lor. Pe această convingere se întemeiază noul curent de cercetări lingvistice, consacrat stilului individual al scriitorilor, pe care, observîndu-l în mișcarea noastră științifică, cred că trebuie să-l și încurajăm.

Noile cercetări de stilistică literară, mai prețioase desigur prin direcția pe care o indică decât prin rezultatele lor de pînă acum, au trezit însă anumite obiecții, unele formulate, altele neformulate dar existente cel puțin în mod virtual. Este datoria științei să le aducă pe toate în lumina deplină a conștiinței, să le examineze pe rînd și să netezească astfel drumul cercetărilor, interesante și atrăgătoare pentru atîția, dar supuse obstacolelor pe care toate noile îndemnuri le pot ridica în calea lor. Paginile de față își propun să aducă o contribuție în această privință, oferind o încercare de întemeiere metodică studiilor de stilistică literară.

Există lingviști care sînt de părere că studiile de stilistică literară sînt utile, dar că aceste studii nu pun probleme de lingvistică, ci de istorie și critică literară. Lingviștii ar avea alte probleme de urmărit și ar fi deci păgubitor ca forțele științifice care trebuie să se consacre întrebărilor atît de grele și complicate puse de limba vorbită și scrisă să fie derivate către chestiuni de care se pot ocupa și alți cercetători. Obiecția n-a fost formulată în acești termeni, dar ea a apărut în chip destul de transparent în două referate citite la Academie și în care, printre criticile aduse publicațiilor lingvistice ale acestei instituții, se făcea observația că unele din studiile de stilistică literară, apărute în acele publicații, nu se găseau acolo la locul lor. Această părere, exprimată deocamdată în teză generală, a luat diferite forme și poate fi sprijinită în felurite moduri, pe care le amintim aici pe rînd.

▲ Sînt unii cercetători care afirmă că unele mijloace ale stilului literar sînt de natură lingvistică, dar că altele depășesc cadrul limbii și că deci cel puțin acestora din urmă ar trebui să li se consacre alți specialiști decât lingviștii. Alți cercetători sînt de părere că studiul operelor literare este interesant, pentru lingvist, numai în măsura în care aceste opere au pus în circulație forme noi ale limbii literare, adică ale limbii normate a unei epoci. Operele literare ar pune deci la dispoziția istoricului limbii, mai cu seamă istoricului limbii literare, un anumit material.

Specialistul limbii n-are să considere creațiile literaturii artistice decît din acest ultim punct de vedere. În fine, alți învățați fac să atîrne justificarea lingvistică a studiilor de stilistică literară de faptul că stilul literaturii frumoase ar fi unul din stilurile funcționale ale limbii, alături de stilul administrativ, al justiției, al științei etc. Dacă stilul creațiilor literare artistice depășește acest cadru, adică dacă el nu se poate rezolva într-un sistem mai mult sau mai puțin general de mijloace lingvistice, dacă el apare ca fiind cu totul individual, atunci el n-ar mai pune probleme propriu-zis lingvistice. Știința limbii nu s-ar putea ocupa decît de fenomene generale, nu și de fenomene particulare. Vom examina pe rînd toate aceste poziții, prin care lingvistica se închide studierii stilului individual al literaturii frumoase, folosindu-ne și de unele din rezultatele teoretice apărute în cursul dezbaterilor asupra problemei stilului, purtate în revista sovietică *Voprosi Iazikoznaniia*, de unde au fost traduse în publicația Institutului de studii romîno-sovietice, *Probleme de lingvistică* (1954, 1-5; 1955, 1).

Mai înainte de a discuta problema raporturilor dintre lingvistică și stilistică literară, trebuie să observ că prevențiunile uneia față de cealaltă nu sînt de loc noi. Într-o epocă destul de lungă a științei lingvistice și anume într-aceea în care curentul pozitivist a dominat-o, stilistica, în general, și stilistica literară, cu deosebire, au cunoscut o fază de stagnare, ale cărei motive se pot explica cu destulă ușurință. Pozitivismul lingvistic a adus în problemele științei limbii punctele de vedere și metodele filozofiei pozitivistice, așa cum acest curent s-a organizat și a dobîndit monumentul lui cel mai de seamă în *Cursul de filozofie pozitivă* (1830—1842) al lui Auguste Comte. Potrivit concepțiilor acestui filozof, inteligența omească nu este aptă să cunoască decît ceea ce este dat în mod nemijlocit în experiența externă, așa încît încercările de a pătrunde pînă la realitatea mai adîncă pe care o manifestă faptele observabile trebuie respinse ca întreprinderi infructuoase ale metafizicii. Filozofia și știința nu-și pot propune deci un alt scop decît de a stabili cu cea mai mare rigoare faptele experienței externe și de a le lega după raporturile de succesiune și simultaneitate în care ele apar. A încerca să pătrunzi înapoia acestor fapte, a căuta să unifici datele experienței stabilind legătura dintre ele la un nivel mai adînc al realității, alcătuieste o năzuință pe care agnosticismul pozitivist o condamnă. S-a spus deci, cu drept cuvînt, că pentru pozitivist lumea este o suprafață plană, nu o structură adîncă. În momentul cînd s-a organizat ca sistem, este incontestabil că pozitivismul a reprezentat o reacție salutară față de speculațiile conjecturale și atît de hazardate ale metafizicii clasice și ale idealismului post-kantian. De asemenea, în diferitele științe particulare care, către mijlocul secolului trecut, și-au însușit punctul de vedere pozitivist, efectele acestuia au fost în multe privințe binevenite. Pentru a ne opri numai la aceste efecte în domeniul lingvisticii, este drept a spune că, grație disciplinei pozitvistice, s-au perfecționat metodele de stabilire a faptelor de limbă și că din încercarea de a fixa raporturile dintre acestea, multe din ramurile speciale ale lingvisticii istorice și statice au ieșit îmbogățite și cu mult mai exacte decît în lungul lor trecut conjec-

tural. Trebuie să adăugăm însă că atmosfera pozitivistă n-a fost de loc prielnică studiilor de stilistică, deoarece faptele cu care aceste științe se ocupă sînt, prin excelență, fapte cu o structură adîncă, fapte care nu pot fi numai stabilite prin observația externă, dar care trebuie în același timp înțelese și simțite în semnificația lor mai profundă. Se poate stabili, fără nici o intervenție a sentimentului apreciator, evoluția sunetelor de la latina vulgară la romîna sau la provensală, dar nu putem înțelege sensul celei mai ușoare deplasări în ordinea obișnuită a cuvintelor, ca de pildă în *apa din fîntîna într-o clipă a secat*, decît înviind în noi sentimentul care l-a făcut pe Creangă să procedeze la această inversiune și efectul de intensificare obținut pe această cale. Faptele de stil sînt deci fapte complexe, dispuse pe mai multe planuri și pozitivismul lingvistic nu era de loc favorabil dezvoltării studiilor consacrate lor. Pozitivismul lingvistic observă faptele, dar se oprește să le aprecieze și să le simtă. Intervenția operației de apreciere este, pentru pozitivist, un factor turburător al purității observației obiective și, din această pricină, o astfel de intervenție trebuie ocolită de învățat. În practica pozitivismului lingvistic s-a format astfel tipul unui savant harnic și exact, minuțios în observațiile sale, neostenit în strîngerea și clasificarea faptelor, adică o figură de cercetător, ale cărui metode și virtuți intelectuale nu pot fi îndeajuns recomandate acelor care se consacră lingvisticii și filologiei. Un astfel de cercetător privește însă cu o anumită neîncredere către lucrările stilisticii și, mai cu seamă, către acele ale stilisticii literare. Unul dintre acești cercetători, un reprezentant de frunte al pozitivismului lingvistic, romanistul W. Meyer-Lübke, a făcut o dată o declarație importantă în această privință. În prefața volumului III al operei lui monumentale, *Grammatik der romanischen Sprachen*, 1890—1899, după ce enumeră diferitele capitole mai mari ale cercetării întreprinse, Meyer-Lübke își amintește că mai există încă unul: stilistica. « Cît despre stilistică, scrie el, o las în seama altora. . . Stilistica este studiul limbii ca artă și, pentru a-l întreprinde, trebuie să posezi simțul artistic, într-un grad pe care nu mi-este dat să-l ating. Aș fi deci cu atît mai fericit dacă această lucrare ar fi făcută de cineva care ar avea aptitudinile cerute de acest gen de studii ». Apare destul de limpede în această recuzare dorința de a izola domeniul faptelor de intervenția sentimentului apreciator, fără de care studiile de stilistică nu sînt de fapt posibile. Închiderea lingviștilor poziviști față de problemele stilisticii și, se înțelege, mai cu seamă față de acele ale stilisticii literare, este evidentă și pare autorizată de reprezentanții cei mai renumiți ai curentului. Și, cu toate acestea, în realitatea cercetării nu este cu puțință nici unui lingvișt să facă abstracție de faptele stilistice ale limbii. Nu este oare lexicograful obligat, atunci cînd clasifică sensurile cuvintelor, să noteze pe cele figurate, poetice, familiare, vulgare, pe acele peiorative, ironice, hipocoristice, eufemistice, solemne etc., adică de fapt tot atîtea nuanțe stilistice? Dar gramaticul, cînd descrie funcțiunile timpurilor și modurilor verbale sau cînd stabilește valoarea anumitor sufixe în derivarea unor substantive nu se ocupă de fapte de stil? Rolul deținut de stilistică în cons-

tătările sintaxei este de asemenea foarte întins. Felurile propozițiilor după înțeles (optative, imperative, exclamative etc.), construcțiile folosite în vorbirea directă sau indirectă, elipsa, repetiția, ordinea cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în frază sînt numai cîteva din faptele stilistice de care se ocupă sintaxa. Unii cercetători au făcut din stilistica limbii comune o parte a sintaxei, așa-zisa *syntaxis irregularis*, în timp ce alții au anexat întreaga sintaxă domeniului stilisticii. Ba chiar unii învățați au afirmat tendința de a resorbi întreaga gramatică în stilistică și de a explica întreaga istorie a limbii prin fapte de natură stilistică. Nu este locul de a discuta aici teoriile care au opus, la începutul secolului nostru, curentul estetic al lui K. Vossler pozitivismului lingvistic și neogramaticilor. Este destul să constatăm că, indiferent de curentul căruia îi aparține, nici un lingvist actual nu poate fi un simplu instrument exact de înregistrare, clasificare și punere în relație a faptelor de limbă. Intervenția sentimentului apreciator este indispensabilă în lucrările lingvisticii.

S-ar putea spune totuși că, dacă nici un lingvist nu poate neglija faptele stilistice ale limbii comune, studiul lor în operele literare ar aparține istoriei și criticii literare, iar nu lingvisticii propriu-zise. Păreră aceasta a fost formulată, dar ea conține în sine ceva scolastic. Este ca și cum acei care o emit și-ar închipui diferitele discipline științifice ca pe niște unități închise, fără comunicare între ele, separate prin bariere de netrecut. Între diferitele științe există mai de grabă nenumărate legături dialectice, ca și între aspectele realității pe care aceste științe le studiază. Limitîndu-ne la raporturile dintre lingvistică și istorie și critică literară, este cu puțință oare despărțirea lor radicală? Istoria și critica literară nu sînt discipline cu obiect unic și cu metode care le aparțin în chip propriu. Aceste discipline denumesc un ansamblu foarte variat de preocupări. În istoria literară intră, mai întii, problema filologică, adică aceea a criticii textelor, a stabilirii formei lor autentice. Istoria literară, prin studiul biografiei autorilor, se leagă apoi cu istoria generală. Preocupări istorice manifestă criticul literar și atunci cînd stabilește reflectările epocii într-o operă. Cînd apoi se studiază concepția despre lume a scriitorilor, poziția lor în luptele ideologice ale unei perioade de timp, preocupările istoricului și criticului literar sînt foarte apropiate de ale filozofiei. Istoricul literar mai poate studia circulația temelor în interiorul uneia sau mai multor literaturi sau influențele primite de un scriitor, în acord cu tendințele pe care el le reprezintă, adică alianțele ideologice contractate cu unii dintre contemporanii sau înaintașii lui, din aceeași literatură sau dintr-o literatură străină. În fine, cînd studiază chipul în care apar, în limba scriitorului, concepțiile, sentimentele și viziunile acestuia, prin urmare atunci cînd întreprinde studiul stilistic al operelor, istoricul și criticul literar fac lingvistică. Studiul unor fapte de limbă, chiar atunci cînd acestea sînt considerate sub raportul valorii lor expresive, nu poate fi înțeles altfel decît ca un studiu lingvistic. Nici Meyer-Lübke, atunci cînd anunța că din cercetarea sa va omite stilistica, nu tăgăduia caracterul lingvistic al acesteia din urmă. Este adevărat că Meyer-Lübke se gîndea la stilistica

limbii comune, nu la stilistica literară. Dar se poate admite oare o diferență de natură între una și alta? Faptele de stil nu-și schimbă firea lor după cum apar în vorbirea tuturor sau a unui mare număr din membrii unei comunități lingvistice sau în aceea a scriitorilor. Într-un caz, ca și în celălalt, sînt fapte de stil acele fapte de limbă care adaugă *comunicării* unei știri *expresia* reacțiunii individuale, colorate afectiv, a autorului comunicării față de știrea comunicată. Vom încerca să arătăm, mai jos, ce loc ocupă limba operelor beletristice în sistemul general al unei limbi. Deocamdată ne interesează numai a reține concluzia că faptele de stil sînt fapte de limbă, chiar atunci cînd ele apar într-o operă beletristică și că cercetarea acestora este o cercetare lingvistică. Așadar, atunci cînd cineva face observația că studiul stilului unei opere literare aparține istoriei și criticii literare, putem să ne declarăm de acord cu această observație, dacă adăugăm îndată că acel studiu aparține părții lingvistice a acelor discipline.

Problema raportului dintre stilistica literară și lingvistică s-a pus și în cercetarea sovietică. Au existat și în cadrul acesteia cercetători care au fost de părere că studiul limbii și stilului în operele beletristice aparține mai degrabă criticii și istoriei literare decît lingvisticii. Astfel, profesorul L. I. Timofeev, autorul cunoscutei opere *Teoria literaturii*, 1945, socotește că toate particularitățile lingvistice ale unei opere literare «sînt motivate artistic de caracterele înfățișate în operă». «Caracterul» este însă o formă exterioară limbii, o «categorie social-psihologică» și, ca atare, întrucît cercetătorul trebuie să pornească de la această categorie pentru a înțelege limba operi, devine limpede că cel puțin punctul de plecare în studierea stilului operi nu este lingvistic. V. V. Vinogradov a avut prilejul să se ocupe de această părere, pentru a o infirma. Căci ceea ce Timofeev a numit «caracterul» nu se realizează pentru cititorul unei opere și pentru cercetătorul ei decît tocmai prin mijloacele de limbă utilizate de scriitor. Comparînd metoda lingvistului cu aceea a criticului literar, Vinogradov face următoarea distincție: «Lingvistul pornește de la analiza limbii literare a operi, în timp ce criticul literar de la înțelegerea social-psihologică a caracterului». Cea dintîi dintre aceste metode i se pare însă mai potrivită lui Vinogradov, căci, scrie el (*P. l.* 1954, 5, p. 29), «repartizarea luminii și a umbrei cu ajutorul mijloacelor expresive ale limbii, trecerile de la un stil de expunere la altul, întrepătrunderile și îmbinările nuanțelor de limbă, caracterul aprecierilor exprimate cu ajutorul alegerii și succedării cuvintelor și frazelor, mișcarea sintactică a narațiunii, toate acestea creează o imagine armonioasă despre fondul de idei, despre gusturile și unitatea lăuntrică a personalității creatoare a artistului, aceea care determină stilul operi literare și își găsește întruchiparea în ea». Putem adăuga, în completarea observațiilor lui Vinogradov, că dacă unii critici literari pornesc de la «caractere» pentru a ajunge la limbă, împrejurarea se datorește faptului că, în prealabil, deși nu în mod sistematic, criticul literar a pornit tot de la limbă. Căci, cum se poate organiza în noi reprezentarea «caracterelor» dintr-o operă, apoi a tuturor imaginilor cuprinse în ea, ba chiar a concepției ei despre

lume și viață, decît lăsînd să lucreze asupra noastră toate mijloacele lingvistice ale operei? Nu există nici o altă cale pentru a pătrunde în ceea ce s-a numit « conținutul » unei opere decît limba ei. Studiul lingvistic al operei literare este deci temelia înțelegerii ei științifice. Acei care cred că se pot dispensa de această temelie o folosesc totuși, deși într-un mod mai puțin conștient.

Mai categoric decît Timofeev în negarea caracterului lingvistic al stilisticii beletristice este cercetătoarea I. S. Ilinskaia. Aceasta scrie în articolul « Despre mijloacele stilistice, lingvistice și nelingvistice » (*P.L.* 1954, 5, p. 57): « Consider că însuși felul de a aborda problema raportului dintre stilul unei opere și, în general, al oricărei expunerii, față de sfera lingvistică și nelingvistică, merită o atenție deosebită. Numeroasele încercări de analiză stilistică, din ultimul timp, nu fac o deosebire netă între aceste două sfere: orice fenomen, care caracterizează stilul unei opere, ar aparține fenomenelor lingvistice. Din această cauză, N.A. Budagov cere pe bună dreptate « . . . să se delimiteze stilurile propriu-zis lingvistice, determinate de însăși natura limbii, de fenomenele lingvistice care nu sînt determinate în mod nemijlocit de ea, depinzînd, mai degrabă, de specificul altor fenomene sociale ». Într-adevăr, putem considera oare stilul unui gen oarecare sau al unei opere literare numai ca un fenomen lingvistic? Este el determinat oare în întregime numai de factori lingvistici? Cred că la această întrebare nu se poate da decît un răspuns negativ ». Mijloacele stilistice nelingvistice sînt, după Ilinskaia, mai întii acele care derivă din tema operei, apoi așa-zisele figuri de stil, printre care Ilinskaia amintește comparația, personificarea, epitetul și metafora. Vinogradov a ținut să ia atitudine, într-o altă legătură de idei, față de distincția Ilinskaiei, pe care o citează, vorbind despre « opoziția neclară și nefundată din punct de vedere lingvistic (adică pe planul teoriei generale a limbii) între elementul « lingvistic » și cel « nelingvistic ». Am dori să ne oprim mai mult asupra așa-ziselor elemente nelingvistice ale operelor literaturii frumoase.

Mai întii există oare elemente ale stilului unei opere literare care să atîrne numai de tema ei? Ilinskaia crede că există astfel de elemente și, pentru a dovedi această afirmație, citează cazul fabulei. « Subiectul « zoologic », scrie Ilinskaia, duce în mod firesc la întrebuițarea unor cuvinte corespunzătoare în fabulă: numele animalului. Această trăsătură de stil nu poate fi considerată însă propriu-zis lingvistică. Autorul nu face o alegere a mijloacelor de limbă: el este nevoit să întrebuițeze, în concordanță cu tema, tocmai această denumire a animalului și nu alta. Așadar, în cazul de față, stilul este creat, nu prin limbă, ci prin însăși tema caracteristică genului respectiv ». În legătură cu această idee se poate observa că singura întrebuițare a unui nume de animal, într-o fabulă, nu alcătuiește un fapt de stil. Valoarea stilistică dobîndesc numele de animale, în fabule, numai prin complinirile care li se aduc, prin metaforele care le înlocuiesc sau prin folosirea unui nume propriu în locul numelui general al speței întregi. Așa procedează, de pildă, La Fontaine atunci cînd vorbește de *maître corbeau*, *compère le renard*, *capitaine renard*, *dameiselle belette*, sau atunci cînd numește pe vultur: *l'oiseau*

de Jupiter, pe leu: *le roi des animaux*, pe iepure: *Jean Lapin*, pe cotoi: *Raminagrobis* și *Rodilardus* sau *l'Alexandre des chats* și *l'Attila des rats*. Tocmai pentru că simplul nume al animalului este lipsit de valoare stilistică, fabulistul se decide la una din aceste compliniri sau substituții de cuvinte. Aceste compliniri și substituții nu derivă însă numai din tema tratată, ci sînt fapte de invenție verbală, alese printre altele posibile, și care exprimă felul viziunii și al sentimentelor poetului, adică sînt fapte de stil. Ca o dovadă mai mult că tema singură nu poate determina unele valori de stil, stă faptul că în traduceri, făcute cu mare măiestrie artistică, deși tema originalului se păstrează, valorile stilistice pot fi deosebite de acele ale originalului. În versiunea romîneasă a fabulei lui La Fontaine, *Le corbeau et le renard* (Corbul și vulpea), T. Arghezi traduce pe *maître corbeau* și *maître renard* prin *cumătrul corb* și *cumătra vulpe*. Era aceasta singura traducere posibilă? Un alt traducător ar fi putut găsi *jupînul corb* și *jupîneasa vulpe*. Cînd vulpea i se adresează corbului, La Fontaine o face să vorbească astfel: *Hé bonjour, Monsieur du Corbeau. Que vous êtes joli! que vous me semblez beau!* T. Arghezi traduce astfel aceste versuri: *Măria ta, îi zise, să trăiești! Că tare mîndru și frumos mai ești*. Prin lexic și construcții, traducerea lui Arghezi introduce astfel accente stilistice specifice, pe care originalul nu le conține, deși tema a rămas aceeași. Între temă, adică partea cea mai generală a subiectului, și realizarea ei verbală, se interpune viziunea personală a scriitorului. Faptele de stil o exprimă pe aceasta din urmă, iar nu tema, care rămîne o schemă generală și oarecum abstractă.

Dar figurile de stil? Comparația, personificarea, epitetul, metafora sînt oare elemente nelingvistice ale stilului? Despre personificare, Ilinskaia scrie, după ce citează cîteva versuri din Pușkin: «Caracterul sugestiv al acestor versuri nu depinde de materialul limbii, de nuanța stilistică sau de schimbarea sensului vreunui cuvînt, ci de comparația respectivă în ansamblul ei». Trebuie să constatăm totuși că dacă același cuvînt intră în mai multe comparații, el poate dobîndi de fiecare dată cîte o altă nuanță de înțeles. Dacă alăturăm versurile lui Eminescu: *Și cînd răsai nainte-mi ca marmura de clară* și (S-o admiri) *Ca pe-o marmură de Paros sau o pînză de Corregio*, constatăm că *marmură* înseamnă două lucruri destul de deosebite: o dată ceva clar, strălucitor, altă dată ceva artistic, perfect. De fiecare dată avem deci de-a face cu cîte o altă nuanță semantică, ceea ce alcătuiește, fără îndoială, o realitate lingvistică. Nu putem înțelege deci o comparație poetică, dacă nu precizăm înțelesul cuvintelor în seria lor semantică. Ca și cititorul literaturii, criticul ei trebuie să aibă, în fața textelor, mai înainte de toate o atitudine lingvistică. Și ceea ce observăm cu privire la comparație se poate repeta și în legătură cu celelalte figuri de stil. Personificarea și metafora atîrnă de genul substantivelor. *Pacea* de pildă este în limba germană un substantiv masculin, ceea ce face posibil versul lui Schiller (în *Die Braut von Messina*): *Schön ist der Friede, ein lieblicher Knabe*. Genul *păcii* în romînește determină însă alegoria lui P. Cerna în imnul *Către Pace*: *O zee! Nu-i printre noi un suflet, să nu poarte Dorința pămîntescului tău rai*. Cerna scrie: *Pămîntul, vechiul tată*, ceea ce n-ar

fi fost posibil în germană sau franceză, unde pământul este de genul feminin (*die Erde, la terre*). Epitetul, la rîndul lui, se leagă de cuvîntul pe care-l determină printr-una sau alta din nuanțele lui semantice. *Adînc* este, la Eminescu, o dimensiune spațială în *genunea cea adîncă* și o calitate morală în *zîmbirea lui deșteaptă, adîncă și tăcută*. Există apoi metafore și epitete care acordă cuvintelor nuanțe de înțeles inexistente în limba comună și care trebuie înțelese ca adevărate creații lingvistice, ca de pildă atunci cînd T. Arghezi, descriind o ceață deasă străbătută de lumina felinarelor electrice, vorbește despre *electricitatea covăsită*. Dicționarele ne asigură că termenul *covăsit* nu apare decît în expresia *lapte covăsit* = lapte închegat și acrit. Același cuvînt folosit pentru a desemna, prin metaforă, un anumit efect de lumină alcătuiește, fără îndoială, o creație lingvistică. Toate figurile de stil se întemeiază deci pe realitatea limbii naționale, ale cărei posibilități le utilizează, le dezvoltă sau le îmbogățește. Nu este deci posibil de a vorbi despre o stilistică lingvistică și de una nelingvistică. Toate efectele de stil rezultă dintr-o anumită întrebuintare a limbii, a lexicului cu toate varietățile lui semantice, apoi a formelor și construcțiilor ei, încît noțiunea unei stilistici nelingvistice este o alăturare de cuvinte tot atît de nejustificată ca, de pildă, *fier de lemn* sau *cerc pătrat*. De aceea ni se pare că V. V. Vinogradov are perfectă dreptate atunci cînd consideră distincția amintită drept « o opoziție neclară și nefundată din punct de vedere lingvistic ».

De altfel, nu numai V. V. Vinogradov, dar și alți cercetători sovietici au examinat, cu concluzii asemănătoare, opoziția semnalată mai sus. Astfel, A. V. Fiodorov, în articolul « În apărarea cîtorva noțiuni de stilistică » (*P.l.* 1954, 5, p. 33 urm.), scrie: « Deși stilistica literară este definită de obicei ca o parte a științei literaturii, ca un capitol al poeziei, ea nu poate să nu fie lingvistică. Succesele principale ale filologilor sovietici, realizate în studiile lor asupra limbii și stilului diferiților scriitori, au o bază lingvistică. Lipsa unei baze lingvistice ar amenința stilistica literară cu un pericol foarte real, acela de a se transforma într-o totalitate de afirmații neîntemeiate despre « procedee » sau « imagini » în afara expresiei lor lingvistice, sau — ceea ce nu este mai bine — într-o descriere a imaginilor « cu cuvinte proprii » sau, în cazul cel mai bun, pe baza citatelor, ori, în sfîrșit, într-o serie de caracterizări și aprecieri impresioniste. Pe de altă parte, așa-numita stilistică lingvistică folosește pe scară largă materialul literaturii beletristice, examinîndu-l, într-adevăr, pe plan lingvistic general. Așadar, nu există, pare-se, nici un temei pentru a opune stilistica literară stilisticii lingvistice ». Este adevărat că deși respinge noțiunea unei stilistici nelingvistice, Fiodorov socotește, pe bună dreptate, că în cadrul general al stilisticii există totuși o diferențiere, după cum această știință studiază, pe de o parte, faptele de stil ale limbii întregului popor și așa-zisele « stiluri ale limbii », pe de altă parte, stilul creațiilor literare individuale. « Deși n-avem nici un temei, scrie Fiodorov în concluziile studiului său, să opunem stilistica lingvistică stilisticii literare și deși aceste discipline tratează, parțial, un material comun, o delimitare este totuși posibilă și necesară. Deoarece literatura

beletristică operează cu materialul limbii întregului popor, care, e adevărat, are aici funcțiuni specifice, stilistica literară, în măsura în care baza ei este lingvistică, formează oarecum un domeniu deosebit în cadrul stilisticii lingvistice, în interiorul ei, mărginindu-se însă cu domeniul științei literaturii. Mai corect ar fi să vorbim despre o stilistică a limbii întregului popor, pe de o parte, și despre o stilistică a limbii literare sau despre o stilistică a limbii literaturii beletristice pe de altă parte. Prin această nomenclatură, caracterul raportului lor reciproc devine mai clar ».

Mai există și o altă poziție în determinarea raportului dintre lingvistică și stilistica literară. Lingvistica, se spune, trebuie să studieze operele literaturii frumoase, dar numai în măsura în care aceste opere oglindesc un anumit moment din dezvoltarea limbii literare sau în măsura în care au contribuit s-o îmbogățească. Cercetarea mijloacelor lingvistice individuale ale scriitorilor, adică a mijloacelor lor lingvistice și a măiestriei lor, trebuie să rămână în afară de domeniul de preocupări al specialistului limbii. Este incontestabil că studiul operelor literaturii frumoase, sub raportul felului în care au luat parte la dezvoltarea limbii literare, este o cercetare necesară și care prezintă cel mai mare interes. Când se va scrie istoria limbii literare române în secolul al XIX-lea va trebui să se arate ce datorește ea scriitorilor artiști, nu numai în folosința pe care i-au dat-o artiștii literari ulterior, dar și toți oamenii culți ai epocii. Felul de a vorbi și de a scrie al unui român cult de pe la 1860 era desigur îndatorat scriitorilor artiști din epoca imediat anterioară, poezilor și prozatorilor, istoricilor și oratorilor aceluia răstimp. N-avem de atunci înregistrări ale limbii literare, obținute prin procedee tehnice, dar textele ziarștilor, ale actelor oficiale, ale oamenilor de știință, vădesc cum particularitățile lexicale, frazeologice și morfologice, felurile construcțiilor, dar și unele amănunte propriu-zis stilistice reproduc pe acele apărute în scrierile beletristice sau în acele manifestări oratorice care, prin preocuparea de artă care le inspira și prin răspîndirea lor scrisă, pot fi considerate că aparțin tot literaturii beletristice. Reproduc aici un fragment dintr-o scrisoare pe care C. A. Rosetti o adresa cititorilor ziarului *Romînul* din 20 martie 1860: *Domnilor, Dacă puținul ce am putut face spre a-mi îndeplini o parte din datoria cea mai sacră a Omului ar fi meritat o rezultată, aş fi fost îndestul răsplătit cu adresa d-v., și care încă a fost făcută chiar în ziua în care am anunțat că ziarul acesta încetează d-a mai apărea în toate zilele, precum și cu aceea ce mi-au trimis patrioții cetățeni ai orașului Ploești, îndată ce au aflat că Romînul va eși numai de trei ori pe săptămînă. Nu tăgăduesc, nici n-ascund că inima mea a bătut de fericire cînd am primit aceste adrese; însă vă rog să nu bănușiți un minut măcar c-am simțit această fericire neînțelegînd scopul d-v., ș-atribuindu-mi mie personale onoarea acestei manifestări. Nu, domnilor, puținul ce am făcut nu numai că nu merită răsplată, pentru că n'am făcut, precum am zis, de cît a mă sili a-mi plăti o parte din tributul ce suntem datori toți a da pe fiecare zi mamei noastre celei mari, dar ceea ce mi s-a dat pîn'acum de către cetățenii și de către alegătorii din București este o răsplată din cele mai mari. Această manifestare dar a făcut*

să palpitate de fericire inima mea pentru că înțeleg că nu se adresează mie ci principiilor stindardului ce servesc; și când o națiune începe a se manifesta în favoarea și pentru susținerea principiilor, este dovada cea mai viuă, și pot zice singura și cea mai mare, că acea națiune a început a avea conștiința de drepturile și datoriele sale, și prin urmare c-a intrat în adevărata și singura cale a mîntuirii sale. Autorul folosește deci elemente ale lexicului lui Eliade și Bolintineanu, ca *sacru* și *stindard*, forme eliadiste, ca adverbul *personale*, sau pluralele *principie* și *datorie*, construcții simetrice de felul celor care apar între 1830 și 1860 în proza lui Bolintineanu, Boliac, Negruzzi, Russo¹, precum: *nu tăgăduiesc, nici n-ascund; puținul ce-am făcut nu numai că nu merită răsplată . . . dar ceea ce mi s-a dat acum . . . este o răsplată din cele mai mari; aș fi fost îndestul răsplătit cu adresa dv. . . precum și cu aceea ce mi-au trimis patrioții cetățeni*, expresii ale afectului intens: *a făcut să palpitate de fericire inima mea*, superlativale: *datoria cea mai sacră, o răsplată din cele mai mari, dovada cea mai vie și cea mai mare*, adresare retorică: *Nu, domnilor* etc. Prin lexic, forme, construcții, elemente de stil, scrisoarea lui C. A. Rosetti apare ca un text de limbă literară îndatorat în mare măsură prozei și oratoriei din jurul anului 1848, formate prin contribuția unui Eliade Rădulescu, Bolintineanu, Bălcescu, Boliac etc. Indic aici o simplă cale a cercetării, care prin stabilirea unor locuri paralele ar trebui să arate ce a trecut, în diferitele etape ale dezvoltării limbii literare în secolul al XIX-lea, din limba scriitorilor beletriști în aceea a tuturor celor care, în aceeași vreme, se exprimau în limba literară.

Dar dacă nu se poate sublinia îndeajuns importanța studierii operelor literaturii frumoase din punctul de vedere al contribuției acestora la dezvoltarea limbii literare, rezultă de aici că o astfel de cercetare n-are nimic comun cu studiile de stilistică literară? Oare istoricul limbii va nota în operele scriitorilor numai elemente de lexic, forme ale flexiunii și ale construcției, pentru a urmări apoi difuzarea lor în limba literară a epocii, interzicîndu-și însă notarea și urmărirea faptelor de stil cuprinse în acele opere? Socotesc că, într-o operă literară, mai importante decît genul substantivelor sau formarea pluralului, sînt expresiile atitudinii scriitorului față de comunicarea lui, de pildă atitudinile lui afective. Acestea din urmă împrumută particularitatea lor cea mai izbitoare textelor literare și ele sînt acele care, răspîndindu-se, colorează limba literară a unei epoci întregi. Intelectualii din epoca următoare revoluției de la 1848 se exprimau, cum arată și scrisoarea lui C. A. Rosetti, printr-o dilatare a expresiei afectului intens, care provenea din literatura vremii, literatură luptătoare, orientată spre mobilizarea energiilor sufletești, necesare realizării aspirațiilor naționale și sociale ale poporului. Deși n-avem încă o cercetare asupra stilisticii operelor literare din jurul anului 1848, putem spune totuși, pe baza unei străbateri a textelor, că hiperbola, realizată prin termeni drastici sau prin superlativ, face parte dintre

¹ Asupra construcțiilor simetrice în fraza acestei epoci, pe care le atribuie influenței franceze, v. P. V. Haneș, *Dezvoltarea limbii literare romine în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, ed. II, 1927, pag. 198, urm.

mijloacele stilistice mai mult folosite de pașoptiști. Acest mijloc împrumută scrisorii lui C. A. Rosetti, împreună cu particularitățile ei morfologice și sintactice, caracterul ei de epocă. Studiile de stilistică literară sînt menite deci a da istoricilor limbii unele din elementele cele mai prețioase pentru aprecierea rolului jucat de literatura beletristică în dezvoltarea limbii literare. Cred că și din acest punct de vedere este de dorit ca stilistica literară să nu fie despărțită de celelalte ramuri ale lingvisticii.

Ajungem astfel la cea din urmă dintre obiecțiile care se pot ridica împotriva înglobării stilisticii literare în domeniul stilisticii așa zise « lingvistice », adică al stilisticii limbii întregului popor și al « stilurilor limbii ». Numai aceasta din urmă ar studia fapte generale și spontane, cum sînt în realitate toate faptele de limbă, în timp ce cea dintîi s-ar ocupa cu fapte individuale și voite, calități prin care aceste fapte ar ieși din domeniul faptelor lingvistice propriu-zise. Poziția aceasta a fost, cu întemeieri variate, aceea a lui Ch. Bally, *Traité de stylistique française*, 2 vol., 1909, ediția a II-a 1919-1921 și, în literatura noastră științifică, a acad. I. Iordan, într-o lucrare mai veche a sa, care este de altfel cea mai completă pe care o posedăm în domeniul specialității noastre, *Stilistica limbii romîne*, 1944. Definindu-și obiectul cercetării, acad. I. Iordan scrie la începutul tratatului său: « Stilistica, așa cum o concep criticii și esteteii literari, se ocupă, în general, numai de mijloacele de expresie care diferă de la un scriitor la altul de ceea ce este sau pare a fi individual, adică nou, la fiecare . . . Stilistica lingvistică diferă fundamental de cea estetică. Fiind o ramură a lingvisticii, obiectul ei de cercetare îl constituie *limba*, nu stilul, așadar mijloacele de expresie ale întregii colectivități vorbitoare, nu ale unui singur individ sau ale unei singure opere. Afară de asta, ea studiază *tot* materialul lingvistic existent la un moment dat, nu numai particularitățile care *urmăresc* efecte artistice ». Pe baza acestor considerații, acad. I. Iordan crede că poate să-și însușească definiția lui Ch. Bally, pe care o rezumă: « Stilistica se ocupă cu studiul mijloacelor de expresie ale vorbirii unei comunități lingvistice din punctul de vedere al conținutului lor afectiv ».

Astăzi, în lumina noilor cercetări, aceste delimitări trebuie revizuite. Mai întîi, după cum am văzut, separarea radicală dintre stilistica limbii generale și stilistica literară a devenit greu de făcut. Această greutate se accentuează dacă luăm în considerație împrejurarea că, în realitate, stilul operelor literaturii frumoase utilizează fapte stilistice ale limbii întregului popor, inclusiv așa-zisele « stiluri ale limbii », asupra cărora vom reveni în curînd. Este oare posibil a-l studia pe Creangă și pe Caragiale, pe Rabelais și pe Cervantes, pe Balzac și pe Gogol, fără a ține seama de tot ce a împrumutat creația lor din limba poporului în întregimea ei, din toate variantele ei fonetice cu valoare expresivă, din toate nuanțele semantice ale fondului ei principal și mobil de cuvinte, din toate nuanțele de stil legate de formele și construcțiile ei, din locuțiunile și proverbele ei? De altfel, una din metodele pe care le utilizează stilistica zisă lingvistică este tocmai urmărirea anumitor expresii și forme în întrebuintărea pe care le-au

dat-o scriitorii realiști, reputați pentru fidelitatea cu care transcriu limba vorbită. Căci se poate întâmpla ca tocmai urmărirea felului de a se exprima al unui anumit subiect vorbitor, ales la întâmplare, să scoată în evidență feluri cu totul individuale ale exprimării sau unele ecouri din limba scrisă și artistică, în timp ce expresiile și formele atestate de scriitorii realiști, ca în dialogurile personajelor lor, au un caracter de neîndoieală autenticitate. Nu este sigur că graiul oricărui moldovean manifestă particularitățile limbii vorbite în Moldova, dar aceste particularități sînt absolut sigure în atestarea lui Creangă. Stilul limbii întregului popor se reflectă deci mai bine în anumite opere ale scriitorilor: un alt motiv pentru care este cu totul nejustificată disocierea stilisticii zise lingvistice de stilistica literară.

Este adevărat totuși că deși limba scriitorilor utilizează elemente ale limbii întregului popor, ea poate da acestor elemente o coloratură stilistică deosebită, după natura sistemului lingvistic al operei literare întregi sau a unei părți a ei. În această privință, este interesant exemplul dat de romanistul R. G. Piotrovski în articolul « Despre unele categorii stilistice » (*P.L.*, 1954, 1, p. 80). Piotrovski observă că formele pers. I și II a perf. simplu pl. (*nous marchâmes, vous marchâtes, nous fîmes, vous fîtes*) au astăzi pentru francezi un colorit stilistic arhaic-livresc. Cînd însă Voltaire întrebuițează aceste forme în povestirea *Candide* și anume acolo unde Cunégonde îi spune iubitului ei, de care fusese multă vreme despărțită: *Il faut . . . que vous m'appreniez tout ce qui vous est arrivé depuis le baiser innocent que vous me donnâtes et les coups de pieds que vous reçûtes*, formele perf. simplu dobîndesc o coloratură ironic-sarcastică. Aceeași formă are o coloratură sentimental-patetică în vorbirea lui Pierre Nozière către o femeie iubită în tinerețe, în scrierea autobiografică a lui Anatole France, *Le livre de mon ami: Que vous fûtes belle, lui dis-je un jour, madame, et combien admirée*. Valorile stilistice ale limbii generale se modifică, se colorează cu un reflex deosebit, prin vecinătățile lor cu nuanțele stilistice ale altor cuvinte și expresii și, în general, prin introducerea lor în sistemul lingvistic individual și relativ autonom al operei. Îmbogățind astfel valorile stilistice ale limbii generale, scriitorul pune la dispoziția tuturor membrilor unei comunități lingvistice, mijloace noi de expresie stilistică. Expresia ironiei sarcastice și a sentimentalității patetice au cîștigat noi mijloace, prin folosința pe care Voltaire și Anatole France au dat-o perf. simplu arhaic. Are deci dreptate Piotrovski atunci cînd, comentînd exemplele de mai sus, conchide prin relevarea legăturii dintre stilul individual și limba întregului popor, și, prin urmare, între cele două discipline lingvistice care le studiază: « Stilul individual, scrie Piotrovski, este una din formele de existență a limbii întregului popor, iar procedeele stilului individual se bazează pe normele limbii întregului popor. Totodată însă, între folosirea individual-artistică a limbii și normele limbii întregului popor; mai există un aspect al acțiunii lor reciproce. Scriitorul, exprimînd realitatea cu ajutorul unor imagini, alege acele mijloace ale limbii care reproduc în modul cel mai precis, mai complet și mai expresiv. imaginea respectivă. Scriitorul obține

această precizie, plinătate și expresivitate, scoțînd la suprafață nuanțele cele mai fine stilistico-semantică ale unor cuvinte și forme gramaticale, nuanțe uneori imperceptibile în limba de toate zilele. Mai mult, reliefînd complet aceste nuanțe, scriitorul le precizează și le șlefuește în creația sa individual literară, le fixează în norma literară națională și, prin aceasta, contribuie la perfecționarea continuă a limbii întregului popor ».

Trebuie să adăugăm că și elementele de stil ale limbii generale apar totdeauna într-un anumit sistem, vădesc anumite legături între ele. Un subiect vorbitor nu folosește de obicei oricare elemente ale limbii, din tezaurul ei de cuvinte, forme și construcții, ci pe acelea care se compun între ele într-o anumită unitate, prin care se manifestă o anumită atitudine a celui ce vorbește față de obiectul comunicării sale. Tot astfel și acei ce scriu se mențin în unitatea unei anumite structuri lingvistice cu coloratură stilistică. Pornind de la astfel de observații, s-a construit noțiunea « stilurilor limbii » sau a « stilurilor funcționale », cu un rol însemnat în lingvistica sovietică. Printre diferitele probleme ale dezbaterii purtate în *Voprosi Iazîkoznaniia*, aceea a întemeierii noțiunii de « stil al limbii » a fost una din cele mai discutate. Ea a fost chiar prilejul începerii acestei dezbateri atît de fructuoase. Lingvistul I. S. Sorokin într-un referat (*P.L.* 1954, 2, p. 51 urm.) tăgăduise existența stilurilor limbii, pentru motivul că orice comunicare are un stil individual și pentru acela că între felurile manifestări ale limbii scrise, există neîncetate împrumuturi stilistice. Astfel, analizînd o pagină spicuită în scrierile marelui fiziolog Secenov, Sorokin relevase în acest text științific diferite elemente ale stilului literar, precum expresiile emoționale, expunerea narativă, adresarea retorică etc. I s-a obiectat lui Sorokin că, dacă se poate observa într-un text amestecul anumitor stiluri, este evident că aceste stiluri există. După cum subiectele vorbitoare sau persoanele care scriu aleg anumite cuvinte și expresii, o anumită frazeologie, forme determinate ale construcției sau contextului, în raport cu domeniul de activitate în sfera căruia se face comunicarea, cu situația socială sau cu felurile relațiilor dintre cei ce se găsesc în raport de comunicare, aceasta dobîndește un caracter stilistic determinat. Uneori existența acestui stil al limbii devine evidentă în particularitățile aparent cele mai neînsemnate ale comunicării. În această privință este foarte interesantă observația făcută de Piotrovki (*art. cit., P.L.*, 1951, 1, p. 70) cu ocazia alcătuirii atlasului său dialectologic. Anchetînd pe țărani moldoveni, Piotrovski a observat că forma dialectală a articolului posesiv *a* pentru toate genurile și numerele este înlocuită cu forma literară *al*, atunci cînd acest articol posesiv însoțește un cuvînt « savant ». Țăranii moldoveni spun deci *un cal a meu*, dar *un creion al meu*. Folosirea unui cuvînt mai nou și de proveniență cultă obligă deci pe vorbitori să se deplaseze în sfera altui stil al limbii, din stilul familiar în cel cult, cu repercusiuni asupra sunetelor și formelor folosite. Constatarea lui Piotrovski are un caracter experimental. Aproape toți participanții la discuția amintită au confirmat existența stilurilor limbii, adică stilul administrativ sau comercial, jurnalistic, judecătoresc sau știin-

tific, familiar sau al politeței înalte etc. În general s-a acceptat, cu unele rectificări, definiția lui V.V. Vinogradov: « Stilul limbii este un sistem de mijloace de expresie, închis din punct de vedere semantic, limitat din punct de vedere expresiv și organizat în mod adecvat, care corespunde unuia sau altuia dintre genurile literaturii sau ale scrisului, uneia sau alteia dintre sferile de activitate socială (de exemplu stilul actelor oficiale și comerciale, acel întrebuințat în instituțiile publice, acel telegrafic etc.), uneia sau alteia dintre situațiile sociale (de exemplu stilul solemn, al politeței pronunțate etc.), unuia sau altuia dintre caracterele relațiilor de limbă între diferiți membri sau diferite pături ale societății ». Mai târziu, în bilanțul întregii discuții (*P.L.* 1955, 1), Vinogradov a adus unele rețușări definiției sale mai vechi. A recunoscut că stilurile limbii se găsesc în interacțiune, că ele se pot înlocui reciproc atunci când scopul comunicării cere acest lucru, că într-o comunicare aparținând unuia dintre stilurile limbii pot apărea elemente stilistice individuale și că raportul dintre stilul standardizat și cel individual variază după natura comunicării: elementul standardizat este precumpănitor în actele oficiale, în instructajul tehnic sau administrativ, în informația sau chiar în articolul de ziar; elementul individual precumpănește însă în operele literaturii frumbase, deși acestea, pentru scopurile caracterizărilor lor, pot întrebuința toate stilurile limbii.

Ceea ce ne interesează, în special, în legătură cu discuția despre stilurile limbii este constatarea că un element intențional există în toate formele comunicării, nu numai în acele care în operele literaturii iau un caracter artistic. După cum am văzut mai sus, una dintre rațiunile invocate de Bally și Iordan pentru necesitatea despărțirii dintre stilistica zisă lingvistică și stilistica literară, era faptul că pe când cea dintâi se ocupă numai de fapte de limbă cu un caracter spontan, cea de a doua se ocupă de fapte de limbă, care urmăresc ceva, își propun un scop, vădesc adică un caracter intențional. Iată însă că, în lumina analizei stilurilor limbii, se dovedește că orice subiect vorbitor sau orice scriitor manifestă, pînă în amănuntele comunicării lor, o anumită intenție stilistică, intenția de a exprima sfera de activitate sau situația socială etc. Cînd ascultăm pe cineva, primim nu numai o știre, dar și cunoașterea atitudinii vorbitorului față de știrea comunicată, aflăm adică ceva despre apartenența lui socială sau despre profesia sa, despre gradul lui relativ de cultură etc., adică o impresie stilistică. În legătură cu aceasta s-a pus problema dacă se poate vorbi de vreo neutralitate stilistică a unei construcții lingvistice. Trec, de obicei, drept neutre, cuvintele și formele limbii literare, ale limbii normate. Totuși limba literară însăși își dă la iveală nuanța ei stilistică, atunci cînd se detașează pe fondul unui alt stil al limbii. În sensul acestei observații, sînt foarte edificatoare exemplele aduse de Piotrovski: « În piesa lui M. Gorki, « Azilul de noapte », pe fondul popular al limbii majorității personajelor, cea mai colorată din punct de vedere stilistic este limba literară « neutră » a baronului și a actorului. Un procedeu artistic analog, găsim în romanul lui H. Barbusse « Focul ». Limba tuturor soldaților din pluton este dialectală sau

familiară; pe acest fond vorbirea literară a subofițerului Bertrand are o nuanță stilistică clară, servind ca mijloc de caracterizare stilistică a eroului, care își dă seama în modul cel mai conștient și mai just de esența imperialistă a luptei soldatului». Dar dacă *intenția* stilistică este atât de generală în toate formele comunicării, nu trebuie oare renunțat la despărțirea radicală dintre faptele de stil ale limbii generale și cele ale operelor literare și, prin urmare, între stilistica zisă lingvistică și stilistica literară? După toate cele arătate mai sus, stilistica literară apare ca o ramură a stilisticii generale și a lingvisticii.

Caracteristica stilului operelor frumoase, printre celelalte fapte de stil ale limbii, stă în faptul că, utilizând toate posibilitățile stilistice ale unei limbi naționale și toate stilurile limbii, cărora le adaugă valori stilistice noi, le grupează pe toate deopotrivă într-un mod propriu, capabil să exprime concepțiile, sentimentele și viziunea, întreaga personalitate a artistului creator. În operele frumoase ale unei literaturi, posibilitățile stilistice ale unei limbi sînt duse pînă la gradul cel mai înalt al realizării lor. Dar pentru acest motiv nu trebuie să le despărțim de restul mijloacelor stilistice ale limbii, nici să renunțăm a le studia cu mijloace lingvistice.

S-a mai pus problema dacă stilul beletristic este sau nu unul din stilurile limbii. S-ar putea susține că, în caz afirmativ, studiile despre stilul operelor ar aparține stilisticii zise lingvistice, deoarece ele ar stabili atunci fapte oarecum generale. Problema existenței sau neexistenței unui stil beletristic a apărut și în dezbaterea sovietică. Pentru cercetătorii V. G. Admoni și T. I. Silman, în articolul «Alegera mijloacelor lingvistice și problemele stilului» (*P.L.*, 1954, 4, p. 55 urm.), singura caracteristică a stilului literaturii beletristice este faptul că el concentrează întreaga varietate a stilurilor unei limbi naționale. Spre deosebire de acești cercetători, V. D. Levin («Despre unele probleme ale stilisticii», *P.L.*, 1954, 5, p. 45 urm.) neagă existența unui stil funcțional al literaturii beletristice, deoarece acestea nu fac altceva decît să folosească posibilitățile stilistice ale limbii comune. Chiar procedeele inversiunii, ale elipsei sau ale repetiției, care trec uneori drept mijloace stilistice specific poetice, sînt prezente în vorbirea comună, unde artiștii literari le-au putut găsi, înainte de a le folosi în operele lor. Cu toate acestea, dacă urmărim procedeele stilului artistic după ordinea în care ele se succed în istoria limbii și a literaturii, nu putem să nu observăm că totdeauna după un mare poet sau prozator, unele din elementele limbii și stilului lor intră în folosința mai mult sau mai puțin generală. Există serii stilistice - istorice. Alecsandri, Eminescu, Caragiale, Coșbuc, Sadoveanu, Arghezi au răspîndit, în epoca lor, un mod de a folosi limba în sens artistic, o preferință pentru anumite elemente ale lexicului și pentru anumite construcții, pentru anumite epitete și metafore, care și-au găsit imitatori. În acest sens limba operelor beletristice alcătuiește, în jurul sau în succesiunea marilor scriitori, unul dintre stilurile limbii. Dar este tocmai rolul marilor creatori de a descompune aceste stiluri beletristice ale limbii, adică de a elimina convenția stilistică autorizată de un model anterior plin de prestigiu și de a sili

elementele limbii să intre într-o sinteză stilistică nouă și originală. Stilistica literară trebuie să se ocupe de ambele aceste fenomene, adică și de stilurile beletristice ca stiluri ale limbii, și de noile sinteze stilistice create de artiștii originali, fără a putea spune că numai în primul caz stilistica literară ar avea un caracter lingvistic.

Interesul oarecum practic de a stabili caracterul lingvistic al cercetărilor de stilistică literară pornește de la constatarea că istoria și critica literară acordă un spațiu restrâns, și nu totdeauna bine ocupat, acestor cercetări. În locul unor observații exacte asupra chipului în care artiștii literari utilizează instrumentul obștesc al limbii, pentru a exprima concepția și viziunea lor despre lume, adeseori criticii și istoricii literari se mulțumesc cu simple considerații, impresioniste, în care se strecoară subiectivismul și arbitrariul, sau cu afirmații atât de generale, încât ele se pot aplica oricărui scriitor și oricărei opere. Citesc într-o culegere de studii critice aceste considerații asupra lui Creangă: « Realismul operei lui Creangă se manifestă și în ceea ce privește zugrăvirea veridică, plină de plasticitate a personajelor ». Un alt critic se ocupă de *Nunta Zamfirei* a lui Coșbuc: « Toate etapele ceremoniei sînt consemnate cu exactitate și cu o vie putere de reliefare a amănuntului semnificativ. Una dintre cele mai frumoase strofe ale poeziei e aceea care zugrăvește cu o artă desăvîrșită imaginea horei pornite în fața bisericii în vremea cununiei. . . Însuflețirea ospățului e transmisă cu tot patosul care-l caracterizează pe un țaran sfătos în momentele de voie bună » etc. Ce înseamnă oare *zugrăvire veridică, plină de plasticitate, vie putere de reliefare, artă desăvîrșită* etc. ? Desigur, toate aceste constatări nu spun mare lucru în raport cu trăsăturile de stil, pe care doresc să le caracterizeze, deoarece ele ar putea fi aplicate, cu aceeași îndreptățire, altor scriitori și altor opere. *Vie putere de reliefare și artă desăvîrșită, zugrăvire veridică* se pot găsi nu numai la Coșbuc și Creangă, dar la nenumărați alți scriitori. Felul propriu al oricărui scriitor în exprimarea imaginilor fanteziei, ale sentimentului și concepției lui nu poate fi pus în lumină decît stabilind, cu mijloace lingvistice, din ce domeniu al lexicului își culege poetul cuvintele, care dintre acestea revin cu o insistență semnificativă, ce părți de cuvînt sînt mai deseori întrebuițate, ce expresii și locuțiuni i se prezintă, care este felul construcțiilor folosite mai des, dacă expunerea lui se apropie de tipul limbii vorbite sau scrise, din ce domeniu își extrage de preferință termenii metaforelor și comparațiilor sale, care sînt stilurile limbii pe care le utilizează, în ce chip conținutul este exprimat prin sonoritatea cuvintelor și prin cadența frazelor, prin ordonarea contextului, dacă scriitorul preferă unul sau altul dintre modurile expunerii: descrierea, narațiunea sau dialogul, dacă folosește stilul direct sau indirect sau dacă, în expunerea sa, introduce expresiile personajelor zugrăvite, prin efectul stilului indirect liber, și alte multe particularități de limbă prin care caracterizarea impresionistă, vagă sau prea generală, poate deveni științifică, precisă și adecvată. Pentru a ajunge la astfel de caracterizări, criticul și istoricul literar trebuie să-și însușească disciplina lingvistică și să-i aplice metodele. Dar această exigență nu se va realiza dacă ei vor afla că stilistica literară nu are nimic de-a face cu lingvistica. Nici scriitorii

care n-au răspuns pînă acum sarcinii pe care revoluția culturală le-a încredințat-o nu vor face progresele dorite, dacă nu li se va atrage atenția că arta lor trebuie să rezolve, desigur nu în mod exclusiv, dar într-o măsură destul de însemnată, probleme de expresie și limbă.

Astăzi inițiativa studiilor de stilistică literară aparține lingviștilor și criticilor literari care au înțeles importanța științei limbii pentru cercetările lor. Dificultățile metodice pe care toți aceștia le mai întâmpină provin însă din faptul că unii lingviști, ca oameni de știință, se călăuzesc de maxima, provenită din antichitate, de la Aristoteles, potrivit căreia *nu există decît o știință a generalului*. Evident orice știință, prin urmare și lingvistica, trebuie să construiască noțiuni, să le definească precis și să le clasifice, să stabilească tipuri și legi. Dar maxima eficiență a omului de știință apare acolo unde, folosind deasa plasă a generalităților sale, se dovedește a fi în stare să prindă, adică să înțeleagă și să explice fenomenele concrete și individuale. Și după cum medicul cel mai bun este acela care, înarmat cu toate noțiunile și legile anatomiei și histologiei, ale chimiei biologice, ale fiziologiei și ale patologiei ș.a.m.d., devine în stare să înțeleagă starea unui bolnav anumit, într-o condiție asemănătoare se găsește și lingvistul. Întinsele cunoștințe despre limbă ale acestuia își găsesc una din aplicările lor cele mai fericite în înțelegerea multiplelor fapte de limbă din care se constituie o operă literară. Cercetarea stilului beletristic constituie una din formele cele mai mature ale științei lingvistice. Criticii și istoricii literari răspund unei sarcini importante a cercetării lor, însușindu-și această știință.

